

המהפכה הסיפרותית שלא היתה

* ילדי התפנוקים של ארץ ישראל העובדת כגיבורים סיפורתיים *

* למות - אבל בעד מה? * מה כתב ניסים אלוני בסוף תש"ח *

מה אמר קורצווייל על ס. יזהר ואברהם שלונסקי על הכוענים?

א. הפוליטרוקים

קורא הסיפורת הישראלית תוהה ומנסה להבין את הריקנות, העוטפת את היכול הסיפורתי הדל של, סופרי דור הפלמ"ח כמו חנוך ברטוב (של מי אתה, ילד, הבדאי), אהרון מגד (על עצים ואבנים, העטלף), חיים גורי (הספר החשונט), נתן שחם (הלוח ושוב, עד המלך), משה שמיר (הטרילוגיה רחוק מפנינים), יכול דל זה מעלה את השאלה, כיצד דור שלם של סופרים, המצוי בגיל שיא-הבשלות, אין לו מה לומר, ונשאלת השאלה, כיצד קרה שדוריסופרים, למרות מאמציו הבלתי-נילאים לתאר את המציאות המשתנות שבארץ, מפיץ יצירות הנעדרות מגע למציאות שעליה עוגבים מחבריהן.

הפיתרון לשאלות אלה מצוי במהלכי מילחמת תש"ח, והסיחרור הסיפורתי אשר באה בעיקבותיה, כאשר, סופרי דור הפלמ"ח הציפו את השוק, הרעב ליצירה ישרא-לית חדשה ורעננה, ברומנים, בסיפורים ובמחזות שמג מתם האחת היתה לטפל באורח, חיובי וחד-צדדי בפרוסיל הבעיות החברתיות-פוליטיות שנבעו ממילחמת-תש"ח.

דומה שעצם הצגת מאונם של סופרים אלה, כיום, מעלה את שאלת אי-ערכיותה של יצירתם: ברטוב (החשבון והנפש, שש כנפיים לאחד), מגד (רוח ימים, ישראל וברבים), מוסינזון (בערבות הנגב, הדרך ליריחו), גורי (עד עלות השחר), שחם (תמיד אנחנו, קרא לי סיומקה), שמיר (במדבר), הוא הלך בשדות, כי עירום אתה, קילומטר 56, תחת השמש).

הגורם לפירסום יצירות אלה נעוץ בכך, שמרבית סופרי דור הפלמ"ח שימשו במהלך מילחמת-השיחרור כפוליטרוקים (קרי: קומיסארים-לתרבות) ביחידה שכונתה "מחתרת" (מחלקת תרבות), והם בילו את המילחמה במאמץ-מילחמתי לרימום המוראל, מן הסתם, עיסוקם הקרבי הזה הוא שהביא אותם להציג את מילחמת בני-דורם בראייה חד-צדדית רצופה דמויות נטולות-נשמה, ובתיאורים המכילים תערובת צפופה של יצרים מופש-טים, הנקטעים בהסברים אידיאולוגיים זולים.

כך ניבנה נידבך סיפורתי במלט של מלל, אידיאולוגי-חיובי, הנשמע מפיהן של דמויות דהימימדיות, המשחקות את תפקידי הגיבורים בחוסרי-כנות משווע. הם יצרו סיפורת אשר בה נצנים בנים לצו אבות, והולכים ליהרג בלא היסוס כלשהו, עם מטר של אבק-כוכבים אידיאולוגי הנפלט מפי ההולכים למות.

סיפורת זו של, סופרי דור הפלמ"ח היא בדוטה, כזב ורמייה, ההופכת תיאור מעורר של דור, שסופריו מתאמר צים ליישרו בהתאם לצו שהוכתב להם על-ידי מזכירי המפלגה.

ב. הכזב הסיפורתי של תש"ח

מי שטורח כיום לקרוא את מטר יצירות-הסיפורת שפורסמו אחרי מילחמת תש"ח, יתקשה לעכל את העיב-רית המאולצת של גיבוריה, את סיכבי האידיאולוגיה שלהם, ואת פתלתולי-המציפון הסמליים שספרות זו. הקורא הלא-סנטימנטלי, שאינו נזקק לנוסטאלגיה באגורות שחוקות, יגיע במהרה למסקנה שסיפורת, סופרי דור הפלמ"ח נכשלה כישלון חרוץ בקביאורה של חווית תש"ח.

ספרים וסיפורים כמו: הוא הלך בשדות (שמיר), עד עלות השחר (גורי), שבעה מוקשים (שחם) ואחרים, נראים כיצירות התלויות באירועים חיצוניים, ובצרכים פוליטיים-חברתיים מוגדרים של קו רעיוני, אשר מוגשים בסיגנון הריאליזם-הסוציאליסטי הסובייטי (אנש פאנפילוב של בק, הסערה של ארנבורג ואחרים), בולט ביצירות אלה גם תהליך יפוייה המלאכותי של התמונה החברתית הקודרת, תוך התעלמות מכוונת מתחושת-האמת של לוחמי תש"ח וממילול הערכים של ארץ-ישראל-העובדת, שכבר או היה נתון בתהליך מתקדם של הסתאבות.

המילחמה עצמה מתארת ביצירות הללו באופן בלתי-אמין, ומוצגת כמו היתה קומיץ ארוך, אשר ממנו היו הגיבורים-הסיפורתיים האלה יוצאים מדי פעם לקרב, כדי להמחיש לקורא בן-זמננו כיצד נעשה היפוי של חווית-מילחמה, ניתן לערוך תרגילי-השוואה של שני קיטעי-פרוזה, שפורסמו ביום-העצמאות כ"ז בידעות אחרונות.

הקטע הראשון הינו סיפור מאת אהרון מגד, בעל הכותרת במידבר, אשר דן במילי-חמת יום-הכיפורים במנחם סיפורתי-הינכיים של תש"ח, תוך מגמה בולטת לריכוך הלם-המחלל, הקטע השני הוא רפורטאז'ה מאת העיתונאי אילן כפיר, על קרבות החוזה הסיני, והוא סיפורתי יותר, ומשכנע עשרת-מינים מכל כוונותיו ומגמתו הסיפורתיות-חינוכיות של מגד.

מודל זה משמש דוגמה למכניזם המלאכותי של סיפורת מילחמת תש"ח, כפי ששיצ-בוהו, סופרי דור-הפלמ"ח, היסטואציה מונחת על מישור אידיאולוגי, והלשון היא רבת

ביטויי-עגה מאולצים (שהזמן שחק את ערכם), תוך הצגת חזרות ונשנית של הפלמ"חניק המחפש את המח, כאילו שהיה לו אתמול - או היום - משלו.

דמות הגיבור הזה מעוררת רחמים, היות שאת האתמול וההיום התאימו לפלמ"חניק, גזרו אותם עבורו ופיטמו אותו בהם. הוא היה ילדי-התפנוקים של ארץ-ישראל-העובדת, ולא פלא הוא שסופריו מציגים אותו כטיפוס קשה-הבעה, המודווה עם בנות ההכשרה שלו במתבנים ברגשות מוגבלים. אותו גיבור סיפורתי עמוס שביעות-רצון שמנונית מעצמו, ופורע את סבך בלוריתו לעברו של הקורא.

אבהטיפס של לוחם תש"ח, כפי שהוא משתקף במרבית יצירות, סופרי דור-הפלמ"ח' (להוציא ס. יזהר), הוא דמות כאנאלית, המתפעלת בהתמדה מחוויות תפלות, מתעלמת בהיתממות משאלות לאומיות הרות-גורל, זאת, שעה שהסופר, יוצרו של הגולם הזה, מנתח - בפיו של אותו לוחם סינטי - את המאמרים האחרונים של מאיר יערי, טבנקין, שלונסקי או ז'דאנוב, ולקראת הסוף שואל תמיד אותו גולם את שאלת-התם שלו: מדוע פירקו את הפלמ"ח?

ג. הסזון כפצע לאומי

נהוג לבחון סיפורת גם מבחינת הנושאים שהיא אינה עוסקת בהם. אצל, סופרי דור-הפלמ"ח, המחותרת אינה קיימת כלל (מילבד יגאל מוסינזון, בסיפור דרך גבר, שראה אור שנים אחדות אחרי המילחמה, וסיפרו עורר שערוייה בארץ-ישראל-העובדת). אם יש מחתרת ביצירות אלה, היא מסתכמת בלילה-גשרים, הראדאר ושרונה. מחתרת אחרת לא היתה.

הקורא הישראלי, החפץ לקרוא על מחתרת, נאלץ להיוקף לצחוק הגורל של ואיאן, לפנינים ואפר של יזי אנדוויבסקי ולשיחת-העיר של זיגפריד לנץ. אין לו לקורא בנמצא תיאורי-מחתרת בסיפורת הישראלית. ייתכן שהסיבה המונעת את תיאור המחותרת בארץ נעוצה באות-הקנין של הסזון (הסגרת אנשי הלחי והאצל ליד הבריטים), בו הוקיע הפלמ"ח את עצמו. מה-גם שמדובר בכמה דמויות-מובילות בין, סופרי דור-הפלמ"ח, שידיהן אינן נקיות מכל רכב, סופרים שהפכו אחרי פרוץ-המדינה מצפון-מיקצוני של החברה הישראלית והעם היהודי. אין סיפורת-אמת של דור תש"ח בלי, סזון ומחתרת, וסיפורת, סופרי דור-הפלמ"ח אינה טהורה היא וחד-צדדית.

ד. הגיבור, החיובי כפלאקט

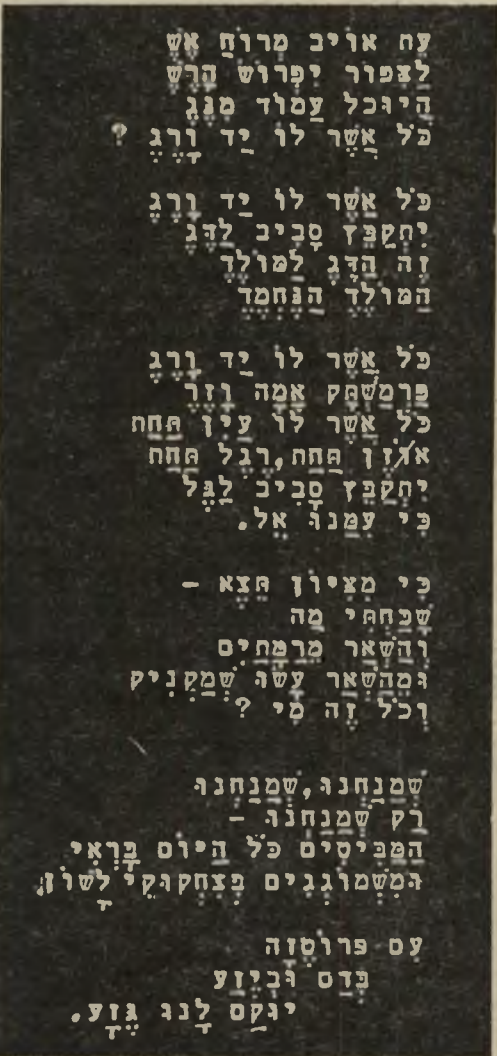
במרבית היצירות מוצגת דמות הצבר כשטוחה וסנטי-מנטלית, עמוסה מילמוליהבל אודות פולחן-הנעורים ורימום הגבריות. כל אותו מיתוס צברי מושתת על הנחת-יסוד סיפורתית, של דמות קוצנית מבחוח אך מתוקה בקירבה - דמות שסופרים כיגאל מוסינזון, נתן שחם, משה שמיר וחיים גורי פעלו רבות לרימומה.

מבקר בודד, שתקף פעמים רבות את אי-אמינותה-הסיפורתית של דמות קוצנית מתקתקה זו, היה הפרופסור ברוך קורצווייל, ומפליא היה לראות דווקא את ס. יזהר (אשר דמויות גיבוריו אינן שטוחות, קשות-הבעה, קוצני יות ומתקתקות) יוצא במאמר-הגנה שפורסם בהארץ (1950), בזכות הצבר, של נתן שחם.

כתב יזהר: "...יפוי-הנפש, המבקשים להצפין את יפוי-נפשם ומבכרים להתראות ככעזי קרי-נים מושחתות ולא ככעזי עיניים יפות..." אלא שאין בכוח לשון הצטדקות זו להושיע את גיבורי יצירות אלה מההרדיות וחוסר-התוכן של עצמם, וגם לא להסוות את האירוניה בכך שגיבורי הוא הלך בשדות נראים, כעבור 30 שנה, כסאטירה נוקבת על דור - סא-טירה שאין הדור ראוי לה, וודאי שלא זו היתה כוונתו הסיפורתית של משה שמיר.

סיפורת, סופרי דור-הפלמ"ח' היתה מחלקה במיבנה על תעמולתי שיעיצב והשקפת-עולם של דור, משום כך, סופרים אלה מעודם לא ציינו ביצירה כלשהי מלהם את פעילותו של אורד ("הידיד") וינגייט, כהגנת עורק-נפט חיוני של האימפריאליזם הבריטי, ולא-ידווקא כ,מושיע היהודים", כאמור, מטרתה של סיפורת זו היתה להציג, במתכונת סיפורתית, קו פוליטי.

לדוגמה ניתן ליטול את, "ליל-שרונה", אשר בעיקבותיו היה צורך לורות מעט שינאת-בריטים במחנות-הפלמ"ח, ולכן פירסם או משה שמיר סיפור מגמתי בשם ליל-שרונה, שבו כתב: "...ארורים האנגלים, ארורים, מלכים בני-זונות, ארורים, עד דם לפצה אתכם - זונות, מה עשיתם לנו, מה אתם עושים לנו תמיד - אני שונא שונא אתכם עד השר יודע מתי..." (מעניין אם בשנים

עמוס קינן: "ארש על רגל אחד"

לדוגמה ניתן ליטול את, "ליל-שרונה", אשר בעיקבותיו היה צורך לורות מעט שינאת-בריטים במחנות-הפלמ"ח, ולכן פירסם או משה שמיר סיפור מגמתי בשם ליל-שרונה, שבו כתב: "...ארורים האנגלים, ארורים, מלכים בני-זונות, ארורים, עד דם לפצה אתכם - זונות, מה עשיתם לנו, מה אתם עושים לנו תמיד - אני שונא שונא אתכם עד השר יודע מתי..." (מעניין אם בשנים